

АНАЛІЗ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Шакун Василь Іванович,

orcid.org/0000-0002-1757-8453

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових
експертиз Національної академії правових наук України,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

У статті здійснено науковий огляд основних сучасних наукових підходів до визначення злочинності. Проаналізовано системні та феноменологічні засади дослідження злочинності. Аргументовано думку про фрагментарність загальнотеоретичних кримінологічних знань про злочинність і необхідність синтезу їх окремих елементів на компліментарних методологічних засадах. Запропоновано дефініцію злочинності як невід'ємної складової відносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку й відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають як кримінальні правопорушення. Розглянуто специфіку правового підходу до злочинності як збірного поняття – сукупності чи навіть системи кримінальних правопорушень. На підставі цього поняття злочинності визначено як сукупність кримінальних правопорушень одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються в країні чи окремому регіоні протягом певного періоду. Такий підхід є результатом кримінологічного аналізу злочинності. Власне кримінологічний аналіз є підходом, складовою ширшого поняття – «аналіз злочинності». Доведено, що аналіз може бути й криміналістичним, який ґрунтується на нормах кримінального процесуального законодавства та спрямований на вивчення закономірностей злочинної діяльності, її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розслідування, судового розгляду й запобігання кримінальним правопорушенням.

У статті обґрунтовано, що злочинність є глобальною соціальною проблемою, остаточно подолати яку неможливо. Попереджуючи злочинність, можна лише знижувати її показники й обмежувати вплив на розвиток суспільства. Автор стверджує, що злочинність необхідно прогнозувати, передбачати. Масштабність проблем попередження злочинності, динамізм обстановки, різноманіття процесів і явищ, пов'язаних з відтворенням злочинності та її виявами в соціальному житті, зумовлюють актуальність комплексного прогнозування розвитку ситуації.

Ключові слова: злочинність, метод, аналіз, кримінологічний аналіз, криміналістичний аналіз, кримінологія, криміналістика, попередження, запобігання.

Shakun Vasyl. Crime analysis: problems of terminology

The article provides a scientific review of the main modern scientific approaches to the definition of crime. The systematic and phenomenological foundations of crime research are analyzed. The opinion about the fragmentation of general theoretical criminological knowledge about crime and the need to synthesize their individual elements on complementary methodological grounds is argued. The definition of crime is proposed as an integral component of human relations, which accompanies society at all stages of its development and reflects the behavior of individual individuals, which other members of society perceive as criminal offenses. The specifics of the legal approach to crime as a collective concept – a set or even a system of criminal offenses – are considered. On the basis of this concept, crime is defined as a set of criminal offenses of one or more

types, which have a mass character and are regularly repeated in a country or a separate region during a certain period. This approach is the result of criminological analysis of crime. Actually, criminological analysis is an approach, a component of a broader concept – «crime analysis». It is proven that the analysis can be forensic, which is based on the norms of criminal procedural legislation and is aimed at studying the patterns of criminal activity, its reflection in sources of information that serve as the basis for the development of means, techniques and methods of collecting, researching, evaluating and using evidence for the purpose investigation, trial and prevention of criminal offences.

The article substantiates that crime is a global social problem that cannot be completely overcome. By preventing crime, one can only reduce its indicators and limit the impact on the development of society. The author claims that crime must be predicted and anticipated. The magnitude of the problems of crime prevention, the dynamism of the situation, the variety of processes and phenomena associated with the reproduction of crime and its manifestations in social life determine the urgency of complex forecasting of the development of the situation.

Key words: crime, method, analysis, criminological analysis, forensic analysis, criminology, criminology, prevention, prevention.

Постановка проблеми. Вчинення кримінальних правопорушень – динамічне соціальне явище, яке швидко трансформується відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві. Нинішній кризовий період у розвитку України як незалежної держави обумовлений низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, що мають як внутрішню, так і зовнішню спрямованість, а тому ефективність боротьби зі злочинністю залежить від ступеня наукового забезпечення та аналітичного супроводження на всіх рівнях, інтенсивності взаємодії вчених і практиків різних дотичних галузей науки у справі формування узгодженого інтегрованого цілісного наукового продукту. Негативні процеси й тенденції, які відбуваються в Україні, актуалізують необхідність постійного наукового відстеження, глибокого й детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику попередження злочинності.

У питаннях боротьби зі злочинністю в державі на сучасному етапі її розвитку важливу роль відіграє процес організації такої діяльності. Нині, коли наявний комплекс внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці, організація попередження злочинності, а також ефективність такої діяльності залежать від аналізу злочинності [1, с. 118]. На початку 2014 року Україна постала перед низкою принципово нових викликів і загроз, наслідком яких стали анексія Автономної Республіки Крим і часткова окупація районів Донецької і Луганської областей.

Для успішного попередження кримінальних правопорушень необхідно постійно в режимі моніторингу аналізувати поточні криміногенну та кримінальну ситуації в країні, своєчасно виявляти нові тенденції та розробляти адекватні заходи реагування на них. Одним із дієвих упродовж останніх років є Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям статті послугували праці вітчизняних учених, які досліджували кримінологічні проблеми боротьби зі злочинністю, зокрема: О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. В. Василевича, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, О. М. Костенка, В. М. Куца, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. І. Тимошенко, В. Ю. Шепітька та ін. Здобутки цих та інших науковців містять низку системних положень і висновків, які безпосередньо чи опосередковано стосуються кримінологічного моніторингу злочинності та створюють передумови для ефективного його дослідження в сучасних умовах. Однак термінологічні проблеми аналізу злочинності набули особливого кримінологічного значення та потребують поглибленого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Скориставшись суттєвими прорахунками тодішньої влади щодо зміцнення

обороздатності держави й байдужим ставленням міжнародної спільноти, росія під прикриттям проведення «спеціальної військової операції» розпочала відверті воєнні дії на суверенній території України, які набули небаченого масштабу в Європі. Зокрема, нехтуючи загальноприйнятими правилами та звичаями війни, держава-агресор знищує цивільну інфраструктуру, що призводить до численних жертв серед мирного населення, експропріації державної та приватної власності, порушення економічного й митного простору України; її військові грабують, ґвалтують і вбивають мирних жителів.

Пошук нових шляхів і відповідей на виклики й випередження гібридних загроз в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності обумовлює створення механізму відновлення України від наслідків війни. Такий механізм має передбачати протидію загрозам у всіх сферах, зокрема військовополітичній, економічній, правоохоронній, соціальній, інформаційній, етнокультурній, екологічній тощо.

Правовою основою механізму відновлення України від наслідків війни є, зокрема, Указ Президента України від 21 квітня 2022 року № 266/2022 [2], яким створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, основними завданнями якої є:

- розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення та розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої військової інфраструктури й житла, енергетики, зв'язку, військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах унаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини;

- визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;

- підготовка стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для

ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

З метою реалізації зазначеного вище Указу Президента України Національна рада розробила План Відновлення України та 4 липня 2022 року представила його на обговорення міжнародної спільноти на конференції в Лугано. Позитивно оцінивши основні положення Плану, учасники конференції висловили низку зауважень і пропозицій, спрямованих на вдосконалення його змісту, термінів, виконання та економічного обґрунтування. Сформували також пропозиції щодо визначення шляхів реформування судової гілки влади, удосконалення структури й повноважень органів кримінальної юстиції як частини сектору безпеки і оборони України.

На реалізацію цього Президент України нещодавно видав Указ № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки». Реформа має бути реалізована на платформі європейських цінностей та сприятиме вдосконаленню системи безпеки й оброни країни. Важливо, щоб заходи реформування були науково обґрунтовані та вчасно реалізовані, аби не повторювати помилки, притаманні Плану Відновлення України (2022), у якому його автори оминули увагою весь аспект проблем злочинності та її попередження, зосередившись лише на запобіганні корупції.

Кримінологічна наука використовує для досліджень специфічний міждисциплінарний зріз даних, що надають можливість зрозуміти, описати, пояснити, спрогнозувати й попередити протиправну поведінку, яка нерідко переростає в кримінальне правопорушення. Злочинність позначається майже на всіх аспектах життя суспільства та його сталому розвитку. Як самостійна юридична наука кримінологія узагальнює досягнення інших наук. На наш погляд, План має бути доповнено заходами щодо попередження злочинності та протидії їй окремим видам, на основі досягнень української та зарубіжної кримінологічної науки враховуючи поствоєнний синдром у суспільстві.

Звісно, що такі пропозиції мають ґрунтуватися на всебічному аналізі злочинності в Україні, який, до речі, за часів

незалежності жодного разу не проводили. Не йдеться про фрагментарні дослідження вчених-кримінологів, які аналізували злочинність в Україні на власному ентузіазмі та за обмежених можливостей. Водночас саме на підставі аналізу слід прогнозувати можливі правопорушення, надавати рекомендації законодавцю щодо своєчасного встановлення кримінальної відповідальності за діяння, які в найближчому або віддаленому майбутньому слід визнати кримінальними правопорушеннями. За таких умов суспільство зможе якщо не запобігти негативним змінам, то хоча б пом'якшити їх.

Для цього вчені мають дійти певної консолідації у визначенні окремих термінів у сучасній українській кримінологічній науці. Передусім слід привернути увагу до дефініції поняття «злочинність». На нашу думку, *злочинність* – це невід'ємна складова відносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку й відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають як кримінальні правопорушення [3, с. 158].

У кримінологічній науці та практиці також терміном «злочинність» позначають сукупність злочинів одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються в країні або окремому регіоні протягом певного періоду [4; 5].

Злочинність невіддільна від людського суспільства. Неможливо уявити соціум, розвиток якого не супроводжувався б протиправними діяннями, адже безконфліктне співіснування осіб і соціальних груп майже неможливе.

Термін «злочинність» як наукову, правову й статистичну категорію почали використовувати з другої половини XIX – початку XX ст. Першими його використали відомі соціологи та кримінологи Е. Феррі (1881), Г. Тард (1886), А. Лакасань (1886), Ф. Ліст (1889), П. Лафарг (1890), Д. Дриль (1895), А. Принс (1896), Е. Дюркгейм (1900), Н. Колаянні (1903), М. Гернет (1905–1906), Г. Ашаффенбург (1906), В. Бонгер (1906), Я. Етінгер (1909), Х. Чаріхов (1910).

Зокрема, злочинність розглядали як соціальне явище або соціальний феномен. Таке розуміння злочинності першим

обґрунтував М. М. Гернет. Він керувався тим, що злочинність є рисою суспільства, яке закономірно породжує окремі злочини. Проте в цьому визначенні йдеться не про злочинність, а про її причини, фактори [6, с. 94]. Крім того, явище у філософії – це вияв, вираження сутності, те, у чому сутність виявляється [7]. Феномен (грець. φαίνόμενον, від φαίνεσθαι – бути, бути видимим, здаватися) – явище, предмет, даний у чуттєвому спогляданні (у досвіді, що досягається за допомогою відчуттів) [8]. Феномен принципово відрізняється від ноумена, який залишається за межами досвіду та є предметом інтелектуального споглядання. Якщо терміном ноумен позначають приховану сутність предмета або явища, досягнути яку можна лише в процесі його глибокого вивчення, осмислення, умоглядного споглядання, то терміном феномен – результат впливу предмета на органи чуття, зовнішній вияв якоїсь речі, помилково сприйнятий як її сутність. Феноменом також називають незвичайне, рідкісне явище, винятковий факт [9].

Можна також розглядати злочинність як системне утворення, що формує структури, стійкі за своїм призначенням, метою, способами функціонування, специфікою організації. Вона вирізняється закритим, «тіньовим» характером взаємодії, поліваріантністю можливостей і високим ступенем невизначеності саморозвитку криміногенних процесів і тенденцій, багатфакторністю та багаторівневістю механізмів соціальної детермінації зростання показників, активним впливом кримінальних структур на некриміналізований соціальний простір, наявністю криміногенних змін у суспільній та індивідуальній свідомості. Складові цієї системи знаходяться в стійких динамічних відносинах. Такими складовими є конкретні види злочинів [3, с. 158].

До початку 30-х років XX ст. у радянській кримінології сформувалися два підходи до визначення поняття злочинності: соціальний та біологічний. Проте поступово поняття набуло ідеологічного змісту і визначалося як тимчасове соціальне явище, приречене на зникнення, а кримінологічна наука була визнана буржуазною і майже припинила існування [10, с. 37; 11, с. 104].

На початку 60-х років ХХ ст. під впливом рішень конгресів ООН щодо попередження злочинності й поведження з правопорушниками в Україні почала відроджуватися кримінологічна наука, було здійснено перші спроби вивчити злочинність крізь призму міжнародно-правової практики. Злочинність визначали як сукупність злочинів, учинених на певній території за певний проміжок часу. Водночас окремі вчені висловлювали сумніви щодо повноти й об'єктивності статистичного підходу до поняття злочинності [12, с. 52]. Зокрема, у першому радянському підручнику з кримінології А. А. Герцензон визначав злочинність як сукупність злочинів, учинених у певний проміжок часу в цьому суспільстві. У подальших виданнях підручника поняття злочинності зазнало змін, його тлумачили як «збірне», «класово обумовлене, історично перехідне соціальне явище, що виявляється в сукупності діянь, визнаних суспільно небезпечними та кримінально караними в певному суспільстві в певний період часу». Однак і це поняття здебільшого мало ідеологічне навантаження та частково суперечило усталеним поглядам на злочинність, що склалися в міжнародно-правовій практиці. Новизною не вирізнялося і сформульоване Н. Ф. Кузнецовою (1969) поняття злочинності як «відносно масове, історично мінливе соціальне, що має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, яке складається з усієї сукупності злочинів, вчинених у певній державі у певний період часу» [3, с. 159].

Поняття злочинності визначали такі відомі українські кримінологи: В. В. Голіна, І. М. Даньшин, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, В. М. Куц, І. П. Лановенко та ін. Переважно вони обстоювали думку, що злочинність є соціальним явищем.

На нашу думку, злочинність породжується соціальними явищами та процесами, виявляється в масштабі всього суспільства, найповніше втілюється через злочини. Головною, найсуттєвішою ознакою злочинності є сукупність злочинів, їх повторюваність. Якщо поширеним став якийсь один злочин, наприклад шахрайство, у такому разі не може йтися про злочинність. Це буде лише поширене шахрайство. Натомість

якщо вчинено масове шахрайство, розбої, грабежі, убивства тощо і все це повторюється – це вже злочинність [13, с. 35–39]. Отже, не буде коректним твердження, що злочинність – соціальне явище. Ґрунтуючись на досягненнях філософської науки, слід усвідомити, що сума явищ не створює нове явище.

Злочинність існувала в усі часи. Завжди були люди, не задоволені своїм становищем, такі, що прагнули його змінити, зокрема й способами, які засуджували їх сучасники, незалежно від наявності писаних законів. «Вічними» злочинами можна вважати: вбивство, завдання шкоди здоров'ю, крадіжку, грабж, розбій, зґвалтування, порушення встановленого порядку управління. Її рівень і характер у різних соціально-економічних умовах і різних країнах корелює з конкретними обставинами життєдіяльності членів суспільства. Унаслідок зміни суспільства змінюється і злочинність. Криміналізація та декриміналізація окремих видів посягань на інтереси і права певних категорій осіб визначаються виникненням нових суспільних відносин, а також потребою суспільства в їх захисті.

Злочинність є глобальною соціальною проблемою, розв'язати яку неможливо, принаймні з огляду на наявні на початок ХХІ ст. наукові знання щодо сутності людини та її місця у Всесвіті. Ефективно попереджувати злочинність і розслідувати її вияви можна лише використовуючи кримінологічний та криміналістичний її аналіз.

Аналіз злочинності є функцією органів кримінальної юстиції, що опосередковує дослідження закономірностей та ймовірностей злочинів. Це широке поняття, що має низку складових.

Передусім слід керуватися тим, що процес пізнання частково охоплює як наочно-чуттєві, емпіричні, так й абстрактні, теоретичні елементи. Кожен акт живого споглядання світу пронизаний думкою, послуговується певними поняттями та категоріями. Точне формулювання теоретичних понять є необхідним під час проведення кримінологічних досліджень, передусім на етапі теоретичної інтерпретації їх результатів.

Розроблення низки положень кримінологічної теорії як упорядкованої сис-

теми знань, що досліджують і пояснюють ту складову соціальної реальності, яка пов'язана з виявленням проблем боротьби зі злочинністю, пошуком ефективних засобів її стримування та розробленням наукових рекомендацій для підвищення ефективності практичної діяльності щодо попередження злочинності, визначається підходом дослідників до виконання цього завдання [14; 15]. Зокрема, специфіка правового підходу полягає в розгляді злочинності як збірного поняття – сукупності чи навіть системи кримінальних правопорушень. Трактуючи злочинність у такий спосіб, дослідники посилаються на окремі злочини. Зрештою маємо поняття злочинності як сукупності кримінальних правопорушень одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються в країні чи окремому регіоні протягом певного періоду. Сформульоване поняття є результатом *кримінологічного аналізу* злочинності. Власне *кримінологічний аналіз є підходом, складовою ширшого поняття – «аналіз злочинності»*.

У зв'язку із зазначеним постає запитання: чи можна передбачити кримінальне правопорушення? Відповідь на це запитання шукали представники різних наук. Прикладом кримінологічного прогнозу є аналітичні висновки німецького професора, соціолога, економіста й дослідника геноциду Г. Хайнзона. Ще 2003 року в книзі «Сини і світове панування: роль терору у підйомі і падінні націй». Учений висловив передбачення: однією з головних загроз для Заходу вже в першій чверті XIX століття буде «демографічний пріоритет молоді» на Близькому Сході та в Африці на південь від Сахари, де більше 20% населення становить молодь від 15-ти до 24 років. Це, на противагу пріоритету осіб працездатного віку у Східній Азії та Латинській Америці, пріоритету осіб літнього віку в Японії та Європі. Протягом лише п'яти поколінь (1900–2000) кількість населення в мусульманському світі збільшилася зі 150 до 1200 млн, тобто на понад 800%. Г. Хайнзон пояснює явище, що породжує (на перший погляд) непередбачувану й незрозумілу хвилю тероризму та насильства, що руйнує нині світ, назвавши його «злякисним демографічним пріоритетом молоді». Насильство – передбачува-

ний і неминучий результат у тих випадках, коли молоді люди ситі й живуть у суспільстві, де їх занадто багато і де вони заявляють претензії до суспільства, оскільки розуміють, що в цьому суспільстві вони не спроможні реалізувати свої потреби [16].

Країни Європи не дослухалися до аналітичних досліджень професора Г. Хайнзона. Однак його напрацювання ґрунтовно вивчили в росії та опосередковано запустили процес неконтрольованої міграції з арабо-африканського світу в Європу. Його праці перекладено російською мовою, їх використовують відповідні служби росії з метою дестабілізації ситуації в Європі.

Водночас «молодіжний міхур» повністю надметься в Африці й на Близькому Сході до 2025 року. Глобальна загроза, яку він буде створювати протягом декількох подальших десятиліть, може зробити XXI століття ще кривавішим, ніж XX століття. Професор зауважує: «Надлишок молодих людей майже завжди веде до кровопролиття і створення або руйнування імперій. Тенденція насильства наростає в тих суспільствах, де молодь 15–29 років становить понад 30 % від загального населення. Водночас не суттєво, в ім'я чого чиниться насильство: релігія, націоналізм, марксизм, фашизм... Головне – надлишок молоді. Та сама порохова бочка, до якої достатньо піднести сірник». Молодь охоче сприймає ідеологію, яка пробачає і звільняє її від будь-якої відповідальності. Г. Хайнзон вважає, що перспективи «Старого світу» невтішні. До середини століття Європу поховає хвиля біженців зі Сходу. Уже до 2040 року, за прогнозами демографів, половина населення Землі віком до 25 років буде складатися з африканців. Старий світ без єдиного пострілу здається цій гігантській армії...» [16].

Теорія Г. Хайнзона видається беззастережно обґрунтованою, коли йдеться про молодих людей арабського й африканського світу, які залишаються у своїх країнах, де їх справді багато. Проте якщо вони мігрують до Європи, то потрапляють у країни, де переважна більшість населення – люди літнього віку. Чому ж вони виявляють агресію не лише на своїй батьківщині, а й у Європі, де, здавалося б, вони можуть реалізувати свої інтереси? Мабуть, річ у тім, що їх світогляд сформувався за

умов, описаних Г. Хайнзоном. Отже, світогляд, який формується в дитячому й підлітковому віці, визначає поведінку людини в майбутньому, зміна ж умов її існування, соціальне оточення не можуть суттєво позначитися на такому світогляді [16].

Не випадково останніми роками потік мігрантів до Європи відбувався через Білорусь з метою відвернути увагу від підготовки збройної агресії росії проти України.

Інший приклад – коли поширення COVID-19 залишилося без належної уваги аналітичних служб як в Україні, так і світі загалом, стало наймогутнішим катализатором загострення проблем, що накопичилися, а легкість, з якою він проник майже скрізь, і неготовність знайти адекватну відповідь засвідчили їх глибину. Залишаються відкритими питання: пандемія є кримінальним правопорушенням чи наслідком кліматичних змін, расових мутацій, якихось інших факторів, не залежних від людини, про які людство ще не знає? Якщо пандемія була спровокована навмисно, то немає гарантії, що це не спрямовано на певні категорії населення, вікові групи, або, наприклад, людей, які хворіють на певні хвороби, тощо. Також немає гарантії, що це не повториться. Навпаки, є впевненість, що повториться, можливо, в інших формах.

Аналіз – це не лише метод дослідження, а й прийом мислення, який передбачає роз'єднання цілісного предмета на складові (сторони, ознаки, властивості або відносини) з метою їхнього всебічного вивчення. У кожній галузі знань зміст аналізу різний. Це залежить від об'єкта дослідження науки, поставлених під час такого дослідження завдань, специфіки предмета дослідження. Кожна наука має власний предмет дослідження: чітко визначене коло явищ, закономірностей, що знаходяться в центрі її уваги. Особливості науки виражені також у її методі – сукупності прийомів, засобів, принципів і правил, за допомогою яких досліджують предмет, здобувають нові знання.

Іншою складовою аналізу злочинності є *криміналістичний аналіз*. Це метод, який уперше застосовано в США в 60-х роках ХХ ст., він надає можливість виявити взаємозв'язки між множиною даних, що стосуються злочинності (або окремого зло-

чину), та іншими даними, потенційно значущими для попередження і розслідування кримінальних правопорушень, а також з'ясувати сутність цих взаємозв'язків. Такий метод дає змогу дослідникам створювати зв'язки між елементами (людьми, подіями, відносинами), структурувати й визначати значущість елементів.

Аналіз ґрунтується передусім на нормах кримінального процесуального законодавства та спрямований на вивчення закономірностей злочинної діяльності, її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розслідування, судового розгляду й запобігання кримінальним правопорушенням. Слід зазначити, що ідею криміналістичного аналізу використано в системі МВС України за умовною назвою «Скорпіон». До речі, саме в Національній академії внутрішніх справ вийшла друком монографія Н. С. Карпова, присвячена саме криміналістичному вивченню злочинності [17].

У криміналістиці слід акцентувати на неоціненному значенні аналізу в теорії ідентифікації та загалом у науці. Ідентифікація як процес визначення тотожності передбачає дві основні стадії: аналітичну й синтетичну, а встановлення тотожності починається з усебічного вивчення, аналізу ознак об'єктів криміналістики [18, с. 31].

Криміналістичний аналіз кримінального правопорушення – система пізнавальних процедур, спрямованих на якомога повніше пізнання кримінально протиправного діяння з метою його розслідування та виконання інших завдань кримінального судочинства. Це не лише теоретичні розробки можливостей пізнання кримінального правопорушення, а й практична діяльність слідчого. Такий аналіз ґрунтується на розвідувальній (контррозвідувальній) і загальнодоступній інформації. Вирізняють два його типи: а) стратегічний аналіз; б) оперативний (тактичний) аналіз. Метод криміналістичного аналізу ґрунтується на теорії та класифікації, стратегії, тактиці й методиці, аналітичних інструментах, класифікаторах, прогнозах тощо. За його допомогою здійснюють пізнання сукупності елементів, що формують струк-

туру злочину, вирішують питання щодо визнання наявної інформації такою, що стосується або не стосується конкретного кримінального провадження. Криміналістичний аналіз є необхідною передумовою встановлення зв'язків між об'єктами, фактами і явищами, з якими пов'язане кримінальне правопорушення. Він охоплює також глибоке вивчення суб'єкта й об'єкта, суб'єктивної та об'єктивної сторони, визначення причиново-наслідкового зв'язку між елементами структури кримінального правопорушення.

На завершення слід зауважити, що останніми роками деякі науковці обстоюють ідею кримінального аналізу, який, зрештою, і є аналізом криміналістичним. У складі Національної поліції навіть створено спеціальний Департамент кримінального аналізу. Проте зміст пропозицій щодо запровадження так званого кримінального аналізу є підміною понять, оскільки насправді його завдання, методи та форми ґрунтуються на відповідних методологічних засадах, які притаманні криміналістичному аналізу.

Висновки. Злочинність є глобальною соціальною проблемою, остаточно подолати яку неможливо, принаймні з огляду на наявні на початок ХХІ ст. наукові знання щодо сутності людини та її місця у Всесвіті. Попереджуючи злочинність, можна лише

знижувати її показники й обмежувати вплив на розвиток суспільства.

Злочинність необхідно прогнозувати, передбачати. Масштабність проблем попередження злочинності, динамізм обстановки, різноманіття процесів і явищ, пов'язаних з відтворенням злочинності та її виявами в соціальному житті, зумовлюють актуальність комплексного прогнозування розвитку ситуації. Без цього неможливо досягти точності та своєчасності у визначенні завдань у сфері протидії злочинам, їх співвідношення і пріоритетів; не можна встановити необхідні обсяги й інтенсивність заходів попередження, кримінально-правового, пенітенціарного, а також кримінально-політичного впливу на злочинність. Актуальність прогнозування у сфері попередження злочинності зумовлена ще й тим, що, по-перше, постала чітко виражена соціальна потреба з удосконалення кримінально-правових, пенітенціарних і кримінально-процесуальних засад протидії злочинності; по-друге, стало очевидним, що сучасні масштаби злочинності детермінують створення державної системи комплексного спостереження, аналізу та прогнозу у сфері попередження злочинності, запобіганні окремим видам кримінальних правопорушень і протидії їм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Промарт, 2019. 698 с.
2. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21 квіт. 2022 р. № 266/2022. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5428.html>
3. Шакун В. І. Злочинність. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун та ін. Харків : Право, 2019. 544 с.
4. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і Безпека*. 2015. № 3. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_3
5. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf
6. Кіндюк К. Б. Правова спадщина М. М. Гернета як розвиток соціологічного підходу у юриспруденції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 192 с.
7. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.

9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків : Право, 2009. 288 с.
10. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 34–39. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>
11. Тимошенко В. І., Шакур В. І. Теоретичні основи кримінології : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 240 с.
12. Кримінологія : підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ : Маслаков, 2020. 612 с.
13. Тимошенко В. І. Соціальна основа злочинності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 2. С. 35–39.
14. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
15. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
16. Гайнзон Г. Сини і світове панування. URL: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/cgi-sys/suspendedpage.cgi>.
17. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : монографія. Київ : КНУВС, 2007. 522 с.
18. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2004. 464 с.